

ARTEA
ZIENTZIA
KULTURA
GIZARTEA
LITERATURA
IKUSKIZUNAK
SOZIOLINGUISTIKA

ARTEA

JOXEAN MUÑOZ

EZ UKATZE, EZ SINESTE

Ukazioz eraturako definizioa da. Ez du itzulpen zehatzik, ezin liteke baieztapenetara ekarri. Forma inperatiboetatik hain hurbil, inperatiboaren juxtu kontrakoa da. Ziurtasunik gabe uzten gaituen definizioa, galderak sortu bai baina galderarik erantzun nahi ez duena. Ulertu ez, baizik eta hausnartu egin behar dena. Ez da agindu bat: aholku izan liteke eta agian, eskaera da batez ere. Jokabide baten eskea. Eskultore batek (*X. Laka, San Telmo museoa, Donostia*) bere erakusketaren izenbururako hautatu dituen hitzak dira, nik —barkatuko ahal dit— lapurtu egin dizkiodanak. Bere somen-prozesuari buruz ari da, agian, baina aholku zabalagoa ere bada, guztion probetxurakoa. Nire saskira ekarri nahi nuke eta esan, ukazioz definitu beharreko eremu labain eta zehaztezin hori artea dela. □

EZ SINESTE

«Ez dut ulertzen» esan diezadakete artelanarekiko harremana ezinezkoa gertatzen zaien ikusle ugariak. Artelana gormutua iruditu ohi zaie, autista, komunikatzeko ezindua, esanahirik ez duelako edota ez dielako erraietan esankizun legokeen ezer zirikatzen. «Zer esan nahi du?» galdetzen da orduan, espero den komunikazioaren giltza, *esatean* balego bezala. Hitza da, berez, guztiok berdintasunean duintzen gaituena. Hitza da esparru demokratikoa, esplikazioen, eztabaidaren, galdera eta erantzun zehatzen erresuma argia. Hitza baino gehiago, hitz laua, prosa, «*euskara klaroa*».

Gure ikusle saiatuak, oker saiatuak, ez du artea ukatu nahi, berari ukatu egiten zaiola irudituta ere. Egiten dituen galderek ordea oso gutxitan jasotzen dute erantzun egokirik. (*Erakustokietako testu pedagogikoetaz egin beharko dut hurrengo artikulua*). Etsi baino nahiago izaten du «Ulertzen omen duenari», «ulertu behar lukeenari», «adituari» balorazioak eskatzea, (hori gutxienez), iruzurraren izuak hartuta. «Hori benetan artea al da?» «Ona al da?». Sinesmenak kateatutako galderak dira. Ez ukatzeak ekarri du sinestera, besteen balorazioak bere egitera.

«Ez ukatu, ez sinestu», gogoratzen digu, bere lanaren muin-muinetik, artistak. Eta erakusgelaraino inguratu den ikusleak beti dauka, erantzun lehor, hanka egiteko eskubidea. Askok ordea, «*ez dut ulertzen*» kalean bertan esaten dizu, erakusgelara sartzen saiatu gabe geratzeko arrazoi gisa. Ez du, noski, ezer ulertuko baina ez zaio axolarik.□

EZ UKATZE

Ez dago zertan ukatu axolagabetasunerako eskubidea. Tar-teka, indiferentzia askotan militante horrek ukazioa ekarri ohi du, batipat arteak bere txoko bereziak utzi eta kalea okupatzen duenean. *Okupatu*, hau da, baimenik gabe, berezko eskubidea balu bezala. (*Tolosa*).

Kalea, hiria, guztiona dela ezin ahaztu daitekeenez, kaletarrari *okupatze* horren arrazoiak, nondik norakoak, agibideak

zor zaizkio. Begien bistan izango duen *traste* horrekiko harremanetan jartzeko bideak zabaldu, erraztu. Pistak eman, markak ipini, mendi-bideetan arrasto gorriak bezala. Hainbat arrazoiengatik Tolosan (*Atauts*) —lehen Donostian, Gasteizen, Bartzelonan edo Washington-en bezala— alde aurreko argi-bideak falta izan dira. Horrek esplikatu lezake hainbat tolosarre haserrea eta ukoa.

Ez da erraz konpontzeko auzia, eta ez da soilik hiria artelan ederrez hornitzeko (hornitu eta apaindu ez dira berdin) erabaki ausartari ekin diotenen erantzukizuna. Berez da erabaki zaila, monumentu bat onartuko genukeen lekuan eskultura bat ipintzea. Ze, harrizko oin baten gainean buru txiki, gehienetan itsusi bat ikusteak ez du haserterik sortzen. Aingerukote bat pixa egiten ez zaio jendeari ikuskizun lotsagabea iruditzen. Marmolezkoa delako? Seguruaski, ikusi ere egiten ez direlako. *Trabarik egiten ez dutelako*. Monumentuak egotea normala iruditzen zaielako, apaingarri polit edo itsusiagoak, besterik ez.

Monumentu eta apaingarri ohizkoek ez digute ezer kuestionatzen; axolagabetasuna eragiten dute. Izatekotan, oroigarri den pertsona edo gertakizunek piztuko dute eztabaida, ez horien adierazpen artistikoak. Arte-obra ulergaitzak gure ulertu ezinaren aurrean jartzen gaitu ordea, ferietako ispilu batek bezala. Ez da atsegina. Koartadak ugari emango dizkigu, hain eskura eta hain ideologizaturik daukagun anti-intelektualismo sasidemokratikoak. Irudi ezin hobea (eta ezin tristeagoa) eskaini zigun, orain urte eta piku Gasteizen Ibarrolaren lana hautsi zuen hark.□

EZ SAIATU

Erabiltzen ez dakizkigun artelanak baino nahiago ditugu alferrikakoak. Gure auzoko enparantzan musika-kiosko bat eraiki dute, auzoek hala eskatuta, musikarako inoiz erabiltzen ez dena. Plaza batek, kioskoa berez behar balu bezala. Plazak eskatzen duen apaingarria da, eta ez hornidura. Ez dago zertan erabili behar.

Erabiltzea bueltaka ibiltzea da, hausnar egitea, xehetu eta odolean, norberarekin eramatea. Arazo digestiboa, nolabait esateko, mahaikoaren oso antzekoa. Jan-edana guztiok egiten dugu, batzuek besteok baino dezentez hobeto, bistan denez. Dirudunagoak direlako, mahaia gurtu egiten dutelako, moko-finagoak direlako, denbora gehiago eskaintzen diotelako, jakin-min handiagoa dutelako... nork daki. Eta gainera, ikasten saiatu direlako. Trebatzen. Probatuz, dastatuz; ukatuz eta sinestuz.

Konfiantza eman diote halako sukaldariri, hango jatetxeari, adiskide trebatuagoen aholkuei. Ezezkoa ematen ikasi dute, baiezkari eusten ikasi dute, mahaikoa norberak dastatu beharreko plazerra denez. Hitz lauzko kontakizunaz inork ordezka ez lezakeena.

Hitz lauzko esplikazioak, arteari buruzko testuak, gogoe-tak eta kritikak, ezin dira erabilpen-gidatzat hartu. Ez dizute liseriketa zure ordez egingo; beraiek ere irentsi eta xehetu eta beste elikadurekin (artelanekin) nahastu beharrekoak dira. Beraiek ere elikadura dira, artea begiratzearen osagarri, gastronomian sakondu nahi duenarentzat ezinbesteko dieta. □

CATERING

Elikadura hori nahi duenak, informazio eta eztabaidaren egarri denak, aukera berriak dauzka gurean, orain gutxidunik. Etxean dohain jaso litezke bai ARTELEKUK eta bai REKALDE Aretoak argitaratzen dituzten aldizkari txukunak. Albiste-emai-le izateaz gain, kritikak eta gogoetak bideratzen dituzte, saiatu nahi lukeenaren probetxurako. Ezer azpimarratzekotan, euskaraz idatzitakoa dagokigu, hala-nola Jimu Iturraldearen kritika (*Gizona bere bakardadean*), artearen «ateo» baten (*Juan Gar-tziaren*) Mila urrenari buruzko gogoeta, edota testu klasiko bat (*Objektu Espezifikoa*, Donald Judd), oinarri bibliografiko bate-rako urrats beharrezkoa.

Bilbotik jaso dezakezun REKARTE aldizkaria Rekalde are-toak argitaratzen du. Baina hitzari eskaintzen dion arreta ez da

horretara mugatzen. Liburu-sail bati ekin berri dio, gertu-ger-tutik jarraitzeko modukoa, (*Kuboaren historia. S. Marchán*).

Oraintsu bigarren alea egin duen BITarte aldizkariak, leku (tarte) berezia eskaintzen dio arteari. Gogoetagai duelako (*M. Luisa Fernandez-en idazki kritikoa*) eta ale bakoitza artista baten lan grafikorako erakusleiko bihurtu dutelako (*Donezar fin-fin bat, bigarren ale honetan*). Euskaraz, urri, urriegi, itzulpenik nahi izan ez dutenez. Euskarazko langintzaren urritasunaren ispilu gordina da, konpondu, lanean konpondu beharko duguna eta ez lantuan. □

ZIENTZIA

INAKI IRAZABALBEITIA (*ZETIAZ-ELHUYAR*)

25 URTE ETA GERO?

Inoiz espazioaren esplorazioa aipatu izan dugu orrialdeotan. Gustoko gaia dut izan. Joan den uztailaren 20an gizakiak espazioan egin duen balentriarik handienetako baten 25. urteurrena ospatu zen. Neil Armstrong-en urrats txikia hamabi urteko lehiaren azken batailaren garaikurra izan zen. Horrelaxe planteatu baitzen espazioaren konkista gerra hotzaren garai gatazkatsu haietan. Munduan nagusi ziren bi sistemak aurrez-aurre, nor baino nor gehiago zen frogatu nahian. Espazioan bi sistemon onura eta galerak frogatu nahi izan ziren. Antza, espazioan nagusi izango zena, Lurrean ere nagusi izango zen.

Hogeita bost urteren buruan, azkenean nagusi izan zena, lortu den ikusgarriena jadetsi zuena bederen, izan da garaile, antza, sistema politikoen gatazkan ere. Teknologia politikaren zerbitzura jarri denean, teknologiarik erasokorrenak garai-pena eman dio politikari. Izan ere, sistema politikoen iraunkortasuna herritarrei eskaintzen dien bizikaltatearen arabe-